

CARPENTER MÁRIA EMLÉKEZETE.

KOVÁCS JÁNOSTÓL.

A testvér angol unitárius egyház sok oly jeles nőt tud fölmutatni, a kik mint hirneves írónők, vagy mint az emberiség közérdekeinek lelkes előmozdítói a társadalmi életre nagy befolyást gyakoroltak s nemes tetteik és példaadásaik által maguknak halhatatlan érdemeket szereztek. Talán nem lesz érdektelen, ha a „Ker. Magvető“ olvasóival, habár vázlatilag is, megismertetjük életének főbb pontjait egy olyan művelt lelkű és bámulatos jellemű nőnek, a ki egész életét utolsó lehelletéig a szegények, az árvák és elhagyottak felsegítésére, a tudatlanok nevelésére, a vétkesek megjavítására, szóval: a humanismus terjesztésére szentelte.

Carpenter Mária született 1807-ben ápril 3-kán Exeterben. Hatodik s egyszersmind a legidősebb gyermeke volt Dr. Lant Carpenter unit. lelkésznek, a ki széles ismerete, alapos tudománya, kifogyhatatlan emberbaráti szeretete, mély vallásos érzelme s feddhetetlen jellemeért közbecsülésben és szeretetben részesült mind Exeterben, mind Bristolban, a hol később lelkészi hivatalát folytatta. Ez utóbbi város lett leányának élete végeig legkedveltebb helye s tevékeny munkásságának mezej. Carpenter Máriában a szülők már zsenge korában felfedezték különös értelmi képességeit, a melyeket aztán igyekeztek is benne gondosan fejleszteni. Atyjától megtanulta a mennyiségtant, latin- és görög nyelvet, (később megtanult francziául, németül és olaszul is) s már fiatal korában azon vasárnapi iskolában, mely atyja vezetése alatt állott, jó eredménynyel tanított. A tudományok majdnem minden ága iránt nagy érdekeltséggel viseltetett s különösen a történelemben, irodalomban, bölcsészetben, természettanban, csillagászatban, fűvészetben, physiológiában szép ismeretekre tett szert. Minden alkalmat s körülményt felhasznált arra, hogy magát teljesen és rendesen kiművelje s alapos készülsége által a társadalomnak hasznos tagja legyen.

A vasárnapi iskoláiban tanítással nem elégedett meg, hanem az osztályában levő növendékeket otthon is meglátogatta s így a valódi szegények szükségleteiről s helyzetéről magának biztos tudomást szerzett. Ez ösztönözte aztán a későbbi években megkezdett

nagyobb vállalataira is. Hogy minő természetű s eredményű volt az ő munkássága, meglehet itélni atyjának azon leveléből, melyet a 21-ik éve betöltésekor hozzá intézett, s melyben a többek közt ezt írja: „Minthogy az Isten téged szerető szívvvel s gyöngéd érzelemmel áldott meg, folytasd tovább a jézusi szellemben megkezdett munkádat s teljesítsd híven és kitartóan az Úr akaratját“. Miután az apa az 1829-ik évben a saját iskolájától visszavonult, Carpenter Mária az atyja s nővérei segítségével egy leány-iskolát létesített, melyben a vezetői szerepet ő vitte. 1833-ban Tuckerman József *) hittudor, a nagy Channing benső barátja s a szegények közötti lelkipásztorság terjesztésének buzgó apostola több héti vendége volt a Carpenter családnak. Ez emberbarát, ki egész lelkesedéssel működött a humanismus terjesztésén az Egyesült Államokban, mély benyomást gyakorolt Carpenter Mária fogékony lelkére, a ki nem sokára egy „nőegyletet“ alapított abból a célból, hogy a szegények hajlékait látogassák s rajtok segítsenek. Ez egyletnek 30 évig volt titkára. Midőn látogatni kellett menni, a maga részére mindig a legrosszabb s elhanyagoltabb helyeket választotta ki, s szelid és megnyerő modorával, tettetés nélküli szeretetével a legelvetemedettebb s vétkesebb utca-gyermekeket is megtudta nyerni és helyes utra téríteni. Szintén az ő ösztönzése következtében létesült 1839. a szegényebb néposztályok számára felállított lelkipásztorság „Domestic Mission“ czim alatt, mely a Turckermané mintájára volt alapítva.

A szegények felemelésére tett fáradozásai közben arra a tapasztalatra jött, hogy még tovább kellene menni s az olyan gyermekeket kellene megmenteni, a kik a tudatlanság, a vétek és kegyetlenség légkörében nőnek fel. E probléma megoldására fordította 1845 óta minden törekvését. 1846-ban Londonban ugynevezett „Ragged School“-ok (iskolák kóborlók számára) alapítottak, melyeknek a mintájára ő is alapított ilyet Bristolban néhány barátja támogatásával. Ebbe az iskolába egy igen alkalmas tanítót kaptak, ki nagyon tapintatosan tudott bánni kóborló gyermekekkel. Ő maga is gyakran oktatta a szerencsétleneket, s egyszerű felolvasásai tanuskodnak, hogy mily jól értett a legtudatlanabb s ostobább gyermekek értelmi fejlesztéséhez; s mennyire letudta kötni a figyelmöket azon rakoncátlan gyermekeknek, kiket különböző helyekről összegyűjthetett.

*) Lásd e derék ember életrajzát Channing E. V. művei V. köt., ford. az unitár. tanárok 1874.

Az eddig szerzett tapasztalatok meggyőzték őt arról, hogy még a „Ragged Schol“-ban sincs érintve a néposztálynak legalsóbb rétege. Mert vannak olyan gyermekek, kik bűnben születtek, a kik a mellett, hogy minden nevelés nélkül nőnek fel, az erkölcstelenségnek s vétkeknek különféle példái által könnyen félre vezetettek s börtönbe jutnak. A társadalomnak az ilyen szánandó tagjai megmentésére is kiterjedett tehát figyelme. E végett érintkezésbe tette magát azon emberbarátokkal, a kik ezt az ügyet felkarolták s vele foglalkoztak. Lassanként előkészítette a javító intézetek felállításának eszméjét. Nézeteinek több pártolót szerzett. Már 1850-ben egy kis művet adott ki a következő czimmel: „A kóborlók iskoláiról, azok elvei és működése módozatairól“. Ezt követte 1851. „A vétkesek és elítéltek számára való javító intézetekről“ czimű műve, melyben elmondja ez irányban nyert eddigi tapasztalatait, bizonyítgatja azoknak hasznosságát; javaslatokat, módozatokat ajánl, melyek által a legmegromlottabb gyermekeket is hasznos tagjaivá lehet képezni a társadalomnak. Kiemeli, hogy azon egyéneknek, kik a javító iskoláknál működnek, mindenekfelett birniok kell a következő kellékekkel: erős hittel és meggyőződéssel a javítás lehetőségében; kellő ismerettel azoknak a vezetésére; szeretettel, mely lelkesítse és végre türellemmel az elkezdett munka befejezésére. Birminghamban, 1852-ben e tárgy megvitatására értekezlet is tartatott, melyben sok hírneves philanthroph vett részt. Ugyan ez évben az „alsó ház“ egy bizottmányt nevezett ki e tárgyról való véleményes javaslat tétel végett; ezen bizottmányba Carpenter Mária is meghivatott. Az eredmény a lett, hogy 1854-ben a parlamentben, javító intézetek alapítására vonatkozó bill (törvényjavaslat) keresztülment. De még mielőtt a parlament intézkedett volna, Carpenter Mária már megtette vala a kellő lépéseket tervének gyakorlati kivitelére. Segítve Mr. Scott Russel által, Kingswoodban, Bristolhoz közel, egy javító iskolát állított fel fiuk és leányok számára. De csakhamar oly nehézségek merültek fel, melyek a két nem kiválasztását szükségessé tették. Ugyanekkor alapította Byron Noel Lady támogatásával a „Red Lodge-i javító iskolát leányok számára“ Bristolban. Ezen iskola felügyeletét önkéntesen magára vállalta. Állandóan az intézet tőzsomszédságában lakván, saját házánál is 2--3 leányt nevelt a szükséges házi teendőkre. Itten fogadta ven-

dégszerető házában a világ különböző részéből az öt felkereső s vele egy célra működő nevezetes egyéneket.

Miután a javító iskolába csak olyan gyermekeket vettek fel, a kik már fogságban voltak, nem sokára kitűnt, hogy az ily intézetek által nem lehet megakadályozni az olyan gyermekeket a bűnbe eséstől, a kik rossz befolyás alatt vannak. A kérdés a volt tehát, hogy nincs-e valami mentő eszköz a bűn elkövetése megakadályozására? E kérdés megoldása hozta létre a parlament elébe terjesztendő ama törvényjavaslatot, hogy a kóbor vagy bűnös szülők elhanyagolt gyermekei számára „ipariskolák“ állítandók. Azon vitában, mely e javaslatot diadalra juttatta, Carpenter Mária tevékeny részt vett, s ő volt az első, ki 1858-ban a fennebb említett javító iskolája közelében egy ipariskolát létesített. 1861-ben az alsó ház által kinevezett bizottmány újból hozzá fordult a felállítani szándékolt dolgozó házak kérdésében. A fogházi fegyelmet is behatóan tanulmányozta s 1864-ben két kötetes munkát adott ki ily czimen: „On our Convicts (foglyainkról).“

E munka által összeköttetésbe jött sok európai jogászszal és reformerrel valamint az Egyesült Államok vezérférfiaival is, a hol a rabszolgakereskedés eltörlése ellen küzdők közt számos pártolóra talált. 1864-ben a „Ragged School“ mellé egy menházat építtetett a munkás emberek számára, a hol olcsó és jó tápszert kaphattak, s egyszerű oktató felolvasásokban részesültek. Nehány évvel később a fennebbi közelében egy hasonló hajlékot nyitott az olyan fiu-gyermekek számára, a kik nappal rendes foglalkozásban voltak, de éjszakára nem volt hol megvonják magukat. Az elősorolt intézeteknek nemcsak alapítója volt, hanem éltető szelleme is.

Vessünk most egy rövid pillantást Carpenter Mária tevékenységének egy más mezejére, Indiára, a hol szintén egész nagyságában emelkedik ki emberbaráti szeretete. Ugyanazon évben (1833), midőn Tuckerman meglátogatta volt a Carpenter családot; Bristolban, egy más nevezetes ember is megfordult náluk, a nagy hindu reformer, Roy Rammohun Rája, kinek felvilágosult nézetei saját hazája erkölcsi és vallási kérdései felett; továbbá a társadalmi élet megjobbítása, valamint a nők helyzetének emelése felőli elvei élénk rokonszenvet és érdekeltséget ébresztettek Carpenter Máriában. E rokonszenvet és érdekeltséget Roynak Bristolban történt hirtelen halála szomorú körülményei annyira fokozták, hogy azok soha se mosódtak el emlékéből, sőt, a midőn 30 évvel később néhány fiatal hindu tanulás végett Angliába jött, újra föléledtek. S a mi-

kor ezen ifju hinduk őt személyesen is felkeresték, hogy intézetével megismerkedjenek s majd hazájokban hasonlókat állítsanak, Carpenter Mária szilárdan elhatározta magát India meglátogatására, hogy ottan érdekeltséget keltsen azoknak törekvései iránt, a kik a nők emelésén fáradoztak. Hogy terve annál sikeresebb legyen, előre egy ily czimű művet irt: „Roy Rammohun utolsó napjai Angliában“ s ezt a nagy reformer honfitársainak ajánlotta. De addig nem tudott elmenni, míg új jelét nem adta az elhagyott gyermekek iránti szeretetének. Ugyanis kevéssel Bristolból való eltávozása előtt mindazokat a nőket, kik őt vállalataiban, munkáiban segítették, 1866-ban magához hívatta s előadta nekik egy felállítandó „Leány-ipariskola“ tervét és szükségességét, így szólván hozzájuk — a mint azt később humorral szokta elbeszélni — „Ennek meg kell lenni és pedig önök által“, s az illetők teljesítettek is ohajtását. Bizottmány alakult. Házast szereztek. Az iskola megnyilt s azóta a legszebb sikerrel folytatja üdvös működését.

Carpenter Mária 1866-ban, hatvan éves korában indult el indiai utjára. Hirneve megelőzte őt. Sok mindenféle tudósítás jelent meg felőle. De hogy ő mennyire ellene volt a tüntetésnek, kitünik saját leveléből, melyet egy előkelő és mivel indushoz intézett. „Én — írja — nem azért megyek önökhöz, hogy valami nagy dolgot kezdeményezzek vagy teljesítsek, hanem csakis azért, hogy a rokonszenv jelét és üzenetét vigyem az indiai nőkhez, és hogy felhívjam munkásságra mindazokat a benszülött férfiakat, a kikről meg vagyok győződve, hogy épen oly hön ohajtják, mint önmagam az indiai nők fölemelését, emancipatioját a tudatlanság és megvetettség amaz állapotából, melyben nagy részök sinlődik; azért megyek, hogy felajánljam segélyemet oly módon, a mint azt hasznosnak és czélszerűnek gondolják“. Megérkezésekor s azután is mindenütt nagy lelkesedéssel fogadták. Hogy ő oly szívélyes fogadtatásban részesült mind a benszülöttek, mind pedig az ott tartózkodó angolok részéről, annak oka abban található fel, hogy ő nem úgy ment, mint a kormány vagy valamely testület küldötte, hanem önkéntesen, saját rokonszenve benső sugallata következtében; továbbá nem is azért ment, hogy a ker. vallás üdvös eszméjét hirdesse, ámbár mindenütt bizonyosságot tett arról, hogy a ker. vallás szellemétől indittatva van közöttük, hanem hogy a hiányokkal megismerkedjék. Ő meg volt győződve arról, hogy a nyugoti miveltség lassankénti elterjedésével a ker. vallás egyszerű és tiszta elvei is

termékeny talajra találnak ott. A maga elveit, nézeteit s vallásos meggyőződését nem akarta erőszakolni senkire. Épen azért, mivel odamenetele távol minden önérdektől, tisztán emberbaráti szeretetből történt, mindenfelől támogatásra talált s így könnyen megszerezhetette a kellő informatiókat. Első utjából való visszatérése után két kötetes munkát adott ki (1867) ily czim alatt: „Hat hónap Indiában“. Ebben leírta tapasztalatait; javasolta az ipar-javitó és nőképző intézetek felállítását; kifejtette a nők társadalmi életére s a fogházi fegyelemre vonatkozó nézeteit, szóval: a szükséges reformokat s azoknak mikép leendő életbeléptetését. E mű megjelenése után még háromszor látogatta meg Indiát, abból a czélból, hogy javaslatai gyakorlati kivitelére segédkezet nyújtson. S mindenik alkalommal arra a meggyőződésre jutott, hogy azok a magvak, melyeket elhintett, alkalmas időben gazdag aratást fognak hozni. Hogy az általa kezdeményezett üdvös reformok annál könnyebben létre jöhessenek, 1870-ben az ugynevezett „National Indian Assotiation“-t alapította, melynek élete végeig főtitkára volt.

Sokat utazott a Continensen s az Egyesült Államokban is, hogy a „nők munkaköre“ vagy a „fogházi fegyelem“ ügyében tartott conferentiákban részt vehessen. Jelen volt a börtönügyi congressuson is 1872-ben Londonban, hol e sorok írójának szerencséje volt vele személyesen megismerkedni.

Ez alkalommal meleg érdeklődéssel kérdezősködött a mi társadalmi életünkről, nevelésügyünkről s az unitarismus terjedéséről is. Ez év elején pedig, midőn az „Inquirer“-ből olvasta a „kolozvári angol társalgókör“ megalakulását, egy hozzám intézett szép levélben kifejezte a felett érzett örömét. „Nekem erős meggyőződésem — ír — hogy az angol nyelv arra van hivatva, hogy a mivelt világ nyelve legyen és hogy a mi elveink, gondolataink gyakorlati tettekkel egyesítve, örökre fenmaradnak“. Angol társalgó körünk könyvtárának alapját szép adományával ő vetette meg. Főtanodánk könyvtárát szintén jeles theologiai munkákkal gyarapította. Legutóbbi levelében úgy nyilatkozott, hogy a háboru megszüntével nagyon ohajtáná hazánkat meglátogatni, s ha ereje és egészségi állapota megengedik, e vágyát valósítja is. Utolsó nyilvános működése India érdekében történt. April havában Indiában tett negyedik utjáról hat felolvasást tartott, melyeket ugyanaz a világos, helyes észjárás és élnökség jellemeznek, mint minden aze-lőtti beszédét. Junius 7-én pedig a hinduk vallásos nézeteiről tar-

tott beszédet. Másnap az „Indiai Társulat“ bizottságát fogadta házában. Junius 14-én este még levelet irt Londonba Dr. Carpenter Vilmos testvérének, a hirneves physiologusnak, tudatván vele, hogy közelebről meg fogja látogatni. Ugyanakkor lefekvés előtt derült mosolylyal mondott „jó éjszakát“ fogadott leányának, s ez volt utolsó szava, mert rendes álma síri álomná változott át és másnap reggel 77-ik évében közhasznu munkássággal folytatott élet-pályája be lön végezve.

Őszinte tisztelőinek egyike mindig azért imádkozott, hogy bárcsak munkaközben halna meg. Ugy is történt, mert a mint látuk, önzetlen élete utolsó pillanatáig jó tettek gyakorlásában volt elfoglalva. Halála általános részvétet keltett a világ minden részében, hol az ő neve ismeretes volt. Bristolban pedig vallásfelekezeti különbség nélkül sietett mindenki, hogy végtiszteleténél a szeretet és hála adóját lerója. A „Times“ világhírű laptól elkezdve mindenik a legnagyobb kegyelettel s magasztalásokkal emlékezett meg róla. A napi lapokban, valamint a folyóiratokban szebbnél szebb életrajzok jelentek meg, melyekben fel volt tüntetve sok oldalu tevékenysége.

A fennebbi életrajzi vázlatban Carpenter Mária életének csak nyilvános és külső működésére szoritkoztunk s itt is — szűk terünk miatt, sokat kellett mellőznünk. De az elősorolt tényekből is kiki meggyőződhetik arról, hogy ő életében annyi jót tett, hogy emlékezete soha sem fog kihalni.

A mi beléletét, belvilágát illeti, szép lelki tulajdonokkal volt felruházva. Lelke soha sem kapkodott üres ábránd képek után, hanem mindig a valót kereste. A nagyravágyás, tetszelgés és hiúság ismeretlenek voltak előtte. Igazi szerénység, közhasznu munkásság, emberbaráti szeretet, keresztényi száanalom és mély vallásos érzelem képezték főjellemvonásait. Igaz vallásos érzületéről tanuskodik a „Reggeli és estvéli elmélkedések imákkal“ czimű jeles műve, mely őt kiadást ért. Csak azok, kik közvetlen érintkezésben voltak vele, tudhatják mennyire szerette és tisztelte szülőit, mily odaadó és önfeláldozó szeretetet tanusított testvérei, rokonai, jó emberei s egyáltalában az emberiség irányában, mert ő, mint példányképe a Krisztus, az egész emberiséget szerette.

Azt mondja valahol Carlyle, a hirneves író: „Találja fel mindenki munkakörét, hivatását s azt teljesítse“. Carpenter Mária egy

benső, helyes ösztön sugallatánál fogva feltalálta valódi hivatását s annak is szentelte szivét, értelmét és szellemét. Akkor mértékben senkiben sem egyesültek ama képességek, melyek a szerencsétlenek, vétkesek javítására szükségesek, mint ő benne. Az a hit, hogy minden megromlott gyermeki szivben van egy szent hely, természetének egy részét alkotta s evel egyesülve volt az a mély belátás, melylyel azt fel is tudta fedezni. Az az ismeret s tapasztalat, melyet több mint 30 éven át a nevelés terén szerzett, alkalmassá tette őt arra, hogy ritka tehetségeit a mivelődés érdekében legelőnyösebben fehasználja; ő a szeretetnek és rokonszenvnek oly gazdag forrásával birt, mely soha sem apad ki. Hány olyan gyermeket mentett meg a végveszélytől, kik arra látszottak születni, hogy a szülők szegénységét s bűnét örököljék! Hány száz a n köszönhetik neki napjainkban erkölcsi megmentésüket s tisztességes életmódhoz való jutásukat, s hány ezren fogják köszönni jövőben az általa létesített jótékony intézetek alapján! Bizonyára Carpenter Mária egyike volt kora legbölcsebb s kitünőbb reformereinek. Az angol nők közül, Nightingale Florence-et kivéve, senkinek sem volt, mint philanthropnak, annyira tisztelt s oly széles közben ismert neve, mint az övé. Hires államférfiak, reformerek keresték fel nemes társaságát; közleményeit s jelentéseit nagy becsüléssel fogadták. Maga az angol királyné is, a valódi nőiességnek eme mintaképe, legszívélyesebb fogadtatásban részesítette. De ő főleg az önértetben s jótettei eredményeiben találta fel jutalmát. Hogy minő állás illeti meg a nőket a társadalmi életben, ezt ő nem a nők jogainak követelése által, hanem a nők képességeinek gyakorlati bebizonyításával jelölte ki. Vajha Carpenter Mária nemes részvéte, keresztényi szánalma hatolna be a tudatlanok, szegények és nyomorultak hajlékaiba, vajha ez emelné fel szavát a bátorításra, vezetésre és vigasztalásra s terjesztené karjait a csüggedezők támogatására és felsegélésére! Oh, ha az ő szellemében működne nők és férfiak egyaránt a társas életben, minő új világot fogna ez elővárázsolni, mily számos áldozatai az igazság szigorának lennének örvendező tanúi a bölcs keresztényi szeretet újjá alkotó hatalmának!*)

*) Ez életrajzi vázlatához szükséges adatokért szives köszönettel trázozom Dr. Carpenter Vilmos és Carpenter Estlin tanár uraknak. K. J.